

Asta GVILDIENĖ

Rugsėjo 30 dieną į Gelgaudiškio dvaro rūmus būriais skubėjo vietiniai žmonės, rinkosi jau svetur gyvenantys gelgaudiškiečiai, suvažiavo tolimi svečiai. Rudenėjantį sekmadienio rytą visus sukviėtė neeilinis įvykis – „Gelgaudiškio“ monografijos sutiktuvės. Įspūdingo dydžio dviejų dalių knygas, sveriančias po penketą kilogramų, pristatė šiame krašte gimęs, augęs ir mokslus krimtęs pats monografijos sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Antanas Andrijonas, šiandien visiems gerai žinomas Lietuvos žurnalistas ir poetas.

Nuotr. Vyriausiasis „Gelgaudiškio“ monografijos redaktorius A.Andrijonas dėkojo savo kraštiečiams, be kurių pagalbos nebūtų surinkęs tokios gausybės naujų istorinių faktų, šimtų ypatingą vertę turinčių nuotraukų, piešinių ir žemėlapių.

Monografiją rašė 64 autoriai

Visą dešimtmetį trukęs „Gelgaudiškio“ monografijos leidybinis kelias šiandien jau pasiekė straipsnių autorių ir gelgaudiškiečių rankas. Kaip teigė Gelgaudiškio bendruomenės centro „Atgaiva“ pirmininkas Edgaras Pilypaitis, šios knygos buvo laukiamos su dideliu nekantrumu. Tai bendras 64 autorių, daugiausiai Gelgaudiškio krašto žmonių, kūrinys, kurį sudaro net 125 straipsniai, sunkiai sutilpę į du tomus, kuriuos sudaro arti 2 tūkst. puslapių. Pasak vyriausiojo redaktoriaus A.Andrijono, ši monografija – tai Gelgaudiškio krašto enciklopedija, pateikianti ne tik gausybę naujų istorinių faktų, archyvų dokumentais pagrįstų straipsnių, vietinių žmonių atsiminimų, bet ir ypatingą vertę turinčių šimtus pirmą kartą spausdinamų nuotraukų, piešinių, žemėlapių, kurie sukuria neįkainojamą leidinio vertę. Jis apgailestavo, kad nemažai vyresniojo amžiaus žmonių – įvairių sričių specialistų, straipsnių autorių, nuoširdžiai prisidėjusių prie šio leidinio išleidimo, šaknimis ir prigimtimi tikrų gelgaudiškiečių – nesulaukė knygos pasirodymo dienos. Už tai, kad šiandien „Gelgaudiškio“ monografiją laikome savo rankose turime dėkoti „Versmės“ leidyklos vadovui Petru Jonušui, kuris per dešimtį metų į šį leidinį įdėjo daug pastangų, dvasinių, materialinių ir finansinių resursų.

Gelgaudiškis - didžiausias Sūduvos valsčius

Lietuvos kultūros istoriko, literatūros tyrinėtojo ir kritiko Albino Vaičiūno, daug prisidėjusio, kad „Gelgaudiškio“ monografija išvystų dienos šviesą, teigimu, Gelgaudiškio valsčius buvo pats didžiausias Sūduvos krašte. Pasirodo, jo žemės siekė šiandieninės Šakių teritorijos Siesarties upelio pakrantę. „Šakių žemė - Striūpai, vadinamoji Zanavykija, ėjo už Siesarties upelio, - pasakojo jis. – Taigi, šitas kraštas turi savo istoriją, savo pirmąją mokyklą (kiek vėliau šiame

krašte buvo įsteigtos Kudirkos Naumiesčio ir Barzdų mokyklos), savo išskirtinę tarmę. Gelgaudiškiečiai turi kuo didžiulius, nes yra be galo turtingi ir praeities istorija, ir pedagogika, ir savo šnekta. Juk čia kalbėta ne Zanavykų, o visai kita tarme.“ Monografijoje minima, kad „mažlietuviai, keldamiesi per Šešupę, į Sūduvą atsinešė ne tik Prūsų Lietuvoje paplitusias pavardes, bet ir ūkininkavimo būdą, sodybų išplanavimą, kalbos donelaitišką šneką. Atsinešė tik šiam kraštui būdingus žodžius stuba, staldas, skūnė, giria, arklio pakinktų ir darbo įrankių pavadinimus. Atsinešė dirvų arimo būdą lysvėmis, arkliams šerti skirtą pašarą - akselį, kurio nei žemaičiai, nei aukštaičiai ilgai nežinojo. Atsinešė savus papročius, mirusiųjų laidojimo tradicijas, iš kurių iki mūsų dienų išliko pagoniškas elementas – prie mirusiojo į indą pilti sėmenų arba grūdų ir į juos statyti degančias žvakes.“ Gelgaudiškio vidurinės mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Danutė Aniulienė savo krašto kalbą vadina liociška šnekta, kuri išsiskiria savo dainingumu, savitumu ir paprastumu. Pasak A.Vaičiūno, „Gelgaudiškio“ monografija – ne tik naujas, bet ir ypatingas stebuklas, ypatinga istorija nuo seniausių iki mūsų laikų. A.Andrijonas tikisi, kad ji taps paskata tiems, kurie toliau gilinsis į Gelgaudiškio istoriją, tyrinės šios panemunės vietovės žmonių likimus ir biografijas, rašys naujus knygų puslapius.

Trijų vietovių branduolys

Istorija liudija, kad Gelgaudiškį įkūrę Gelgaudai – stambūs šio krašto žemvaldžiai, Vytauto Didžiojo dvaro didikai – buvo generolo Antano Gelgaudo, vadovavusio pirmajam anticariniam 1831 metų sukilimui, protėviai. Gelgaudiškio istoriją šiandien mena trys greta viena kitos esančios vietovės: Žemasis Gelgaudiškis (Gelgaudiškio miestelis), Aukštasis Gelgaudiškis (Branduoliškiai) ir Gelgaudų (Vytėnų) pilis dešiniajame Nemuno krante. Žemasis Gelgaudiškis – tų trijų vietovių branduolys: nuo seno aplink jį augo kaimai, dvarai, plėtėsi ūkis. Gelgaudiškis – senojo Sūduvos krašto šiaurinė dalis, vietovė prie Nemuno. Toliau sūduvių genčiai trauktis jau nebuvo kur, už Nemuno – Žemaitija. Su žemaičiais ir kitomis to krašto gentimis sūduvius vienijo bendros kovos prieš Lietuvos priešus – totorius ir kryžiuočius. Svarbią vietą knygoje užima Gelgaudiškio dvaro istorija, plačiai apžvelgta buvusio valsčiaus senųjų kaimų praeitis, tradicinė kultūra ir žodinis palikimas. Nemažai dėmesio skirta ir XX a. įvykiams, pasauliniams karams, okupacijoms, tremtims, rezistencijai.

Pagerbė savo kraštiečių

Be galo bendruomeniški ir aktyvūs Gelgaudiškio žmonės, negailėjo gražių žodžių ir padėkų savo kraštiečiams ir „Gelgaudiškio“ monografijos vyriausiajam redaktoriui A.Andrijonui. Renginio metu nuolat buvo prisimintos ir deklamuojamos jo eilės, E.Pilypaitis padainavo dainą, sukurtą pagal savo kraštiečio poeto eiles. Ilgametė lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Birutė Zakarevičienė, kalbėdama apie savo mokinį, Gelgaudiškio vidurinės mokyklos 55 laidos abiturientą A.Andrijoną, kaip apie labai rimtą mokinį ir šiltą žmogų, teigė, kad jo redaguota „Gelgaudiškio“ monografija – tai pats tvirčiausias paminklas šiam kraštui, tai vienintelis toks išsamus žinynas, vienintelė tikra enciklopedija. „Parengtas tokio aukšto lygio kūrinys kalba pats už save. Galime drąsiai teigti, kad Gelgaudiškis A.Andrijonui buvo jo alfa ir omega, - tvirtino mokytoja. – Gelgaudiškio dvaro parko žvaigždė ir jam, ir mums visiems, gelgaudiškiečiams, yra tarsi J.Biliūno žiburio metafora. Jos takais, kaip spinduliais, namo pareiname.“ Iš tiesų, pasak savivaldybės Kultūros ir turizmo skyriaus vedėjos Augenijos Kasparevičienės, monografijos sutiktuvėse buvo daug gražių ir šiltų žodžių pasakyta leidinio kūrėjams, o kas nebuvo pasakyta – buvo širdimi suvokiama. Ji gelgaudiškiečiams ypač dėkojo už tokį inteligentišką ir elegantišką pasikalbėjimą, už tai, kad pas juos visada labai šilta ir labai jauku.

Siekis – aprėpti 408 valsčius

Sakoma, kad gimtinė, gimtasis kraštas – kiekvieno žmogaus pradžių pradžia. Bet ar gerai

pažįstame savo Lietuvą? Pasak „Versmės“ leidyklos vadovo, kelis šimtmečius vienoje teritorijoje gyvenę, tos pačios bendruomenės sutelkti žmonės sukūrė mikrokultūrą, išsiskyrusią savita šnekte ir įvairiais tradicinės kultūros ypatumais. Kad krašto istorija daugelio mūsų sąmonėje neliktų balta dėmė, šiandien ir leidžiama „Lietuvos valsčių“ monografijų serija – daugiatomė lokaliosios istorijos enciklopedija. Tai analogų Lietuvoje ir užsienyje neturintys leidiniai apie miestų ir miestelių, kaimų, vienkiemių ir apylinkių istoriją nuo seniausių laikų iki šių dienų. Jau išleistos 22 monografijos (27 jų tomai), rengiama dar 80 knygų. „Gelgaudiškis“ – tik 23 –ioji šimtatomės „Lietuvos valsčių“ serijos dviejų dalių monografija. 2018 metais, minint Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmetį, tikimasi, kad „Lietuvos valsčių“ seriją sudarys kaip tik šimtas tomų. „Versmės“ leidyklos siekis – aprėpti visus 408 Lietuvos valsčius.